

**ІСТОРІЯ БАТАЛЬЙОНУ «АЗОВ» ЗА МАТЕРІАЛАМИ АЗОВСЬКОГО
БАТАЛЬЙОННОГО АРХІВУ НЕРЕГЛАМЕНТОВАНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ
(ТРАВЕНЬ–ВЕРЕСЕНЬ 2014 РОКУ)**

М. С. Кравченко

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
2005kms83@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1908-1595>

***Метою** дослідження є побудова загальної схеми історії добровольчого батальйону «Азов», використовуючи вміст Азовського батальйонного архіву нерегламентованої документації загалом та внутрішні батальйонні накази зокрема.*

***Методологія** дослідження передбачає застосування принципів історизму, цілісності вивчення історичних джерел та об'єктивності, використання методів опису, аналізу і синтезу, класифікації та систематизації. Основу джерельної бази дослідження складають внутрішні батальйонні накази та інші матеріали архіву нерегламентованої документації батальйону «Азов», що були упорядковані ветеранами підрозділу та командуванням полку «Азов» і зафоновані Центральним архівом громадських об'єднань України восени 2020 року.*

***Наукову новизну** зумовлює висока джерельна вартість матеріалів Азовського батальйонного архіву, які в межах академічної науки наразі абсолютно недосліджені; дані матеріали вводяться в науковий обіг вперше.*

***Висновками** дослідження є побудова загальної схеми історії добровольчого батальйону «Азов» від створення підрозділу 5 травня 2014 року на базі навчально-мобілізаційного центру «Козацький Легіон» у фактично сквотованому приміщенні в центрі української столиці до розширення підрозділу в однойменний полк 17 вересня 2014 року. Важливими віхами у батальйонній історії визначено передислокацію підрозділу з Києва в Приазов'я, участь у бойових діях влітку–восени 2014 року, зокрема у визволенні Маріуполя 13 червня і Мар'їнки 4 серпня, а також участь в Іловайській операції в серпні та обороні Маріуполя на початку вересня того ж року.*

***Ключові слова:** добровольчий рух, українські добробати, батальйон «Азов», нерегламентована документація, Антитерористична операція.*

***Целью** исследования является построение общей схемы истории добровольческого батальона «Азов», используя содержание Азовского батальонного архива нерегламентированной документации в целом и внутренние батальонные приказы в частности.*

***Методология** исследования предусматривает применение принципов историзма, целостности изучения исторических источников и объективности, использования методов описания, анализа и синтеза, классификации и систематизации. Основу источников исследования составляют внутренние батальонные приказы и другие материалы архива нерегламентированной документации батальона «Азов», которые были упорядочены ветеранами и командованием полка «Азов» и зафондированы Центральным архивом общественных объединений Украины осенью 2020 года.*

***Научную новизну** предопределяет ключевое значение материалов Азовского батальонного архива как исторического источника, который в рамках академической науки на сегодня является абсолютно не исследованным; данные материалы вводятся в научный оборот впервые.*

Ключевым выводом исследования является построение общей схемы истории добровольческого батальона «Азов» от создания подразделения 5 мая 2014 года на базе учебно-мобилизационного центра «Козацкий Легион» в фактически сквотированном помещении в центре украинской столицы до расширения в одноименный полк 17 сентября 2014 года. Важными вехами батальонной истории определены передислокация подразделения из Киева в Приазовье, участие в боевых действиях летом–осенью 2014 года, в частности в освобождении Мариуполя 13 июня и Мар'инки 4 августа, а также участие в Илловайской операции в августе и обороне Мариуполя в начале сентября того же года.

Ключевые слова: добровольческое движение, украинские добробаты, батальон «Азов», нерегламентированная документация, Антитеррористическая операция.

The aim of the publication is to build a general scheme of the history of the Azov Volunteer Battalion, using the contents of the Azov Battalion Archive of unregulated documentation in general and internal battalion orders in particular.

The research methodology involves the application of the principles of historicism, the usage of studying whole historical sources and being objective. Descriptive method, methods of classification and systematization as well as methods of analysis and synthesis have been used. The source base of the study is based on internal battalion orders and other materials of the archive of unregulated documentation of the Azov Battalion.

The scientific novelty is conditioned by the high source value of the materials of the Azov Battalion Archive, which are currently completely unexplored within the academic science; these materials are introduced into scientific circulation for the first time.

The conclusions of the study are the construction the general scheme of a history of the Azov Volunteer Battalion from the establishment of the unit on May 5, 2014 on the basis of the training and mobilization center "Cossack Legion" in the actually squatted building in the center of the Ukrainian capital to expand the unit to the regiment of September 17, 2014. Important milestones in the battalion's history are the redeployment of the unit from Kyiv to the Azov coast, participation in hostilities in the summer and autumn of 2014, including the liberation of Mariupol on June 13 and Mar'inika on August 4, and participation in the Ilovaysk operation in August and the defense of Mariupol in early September of that year.

Keywords: volunteer movement, Ukrainian dobrobats, Azov battalion, unregulated documentation, Anti-terrorist operation.

Добровольчий батальйон «Азов» відіграв ключову роль в операції з визволення Маріуполя 13 червня 2014 року. Ця перемога багато в чому зумовила подальший перебіг російсько-української війни, адже український контроль над головним містом-портом на Азовському узбережжі унеможливив створення проросійського суходільного коридору між окупованими територіями Донбасу й анексованим Кримським півостровом [1, с. 3]. Окрім визволення Маріуполя добровольці-азовці відіграли також ключову роль і в стратегічно важливій обороні Приазов'я в перші дні вересня 2014 року [2, с. 210-220] та в Широкинській наступальній операції, що не мала аналогів впродовж всієї Антитерористичної операції на Сході України (далі – АТО) [3, с. 3]. Така висока результативність Азовського добровольчого підрозділу робить його (підрозділ) своєрідним феноменом серед інших добровольчих формувань, а отже робить актуальним дослідження Азовської батальйонної історії, чого в межах академічної науки до сьогодні практично не здійснювалося.

Метою дослідження є побудова загальної схеми історії добровольчого батальйону «Азов». Досягнення даної мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- 1) здійснити огляд джерел, що висвітлюють історію батальйону;
- 2) визначити особливості цих матеріалів;
- 3) охарактеризувати їх (даних матеріалів) інформаційний потенціал з урахуванням зазначених особливостей;
- 4) на основі вищезазначеного аналізу скласти загальну схему історії добровольчого батальйону «Азов».

На сьогодні джерелами, що фактажно висвітлюють історію підрозділу є спогади азовських добровольців, зібрані у двох збірках мемуарів учасників визволення Маріуполя [1] та Широкинської наступальної операції [3], а також матеріали, видані за сприяння Департаменту комунікацій Міністерства внутрішніх справ України у збірці «Добробати» [2]. Втім, загальну історію підрозділу за даними джерелами можна встановити лише побіжно, адже автори та упорядники даних матеріалів фокусувалися на інших тематиках – перебігу конкретних бойових операцій (збірки спогадів азовців) чи загального огляду військово-політичних подій 2014 року (збірка «Добробати»). Побудувати загальну схему історії підрозділу можна, спираючись передусім на його власну (батальйонну) документацію, адже саме в ній життєпис підрозділу відображено найбільш повно. Всі інші джерела варто використовувати скоріше для доповнення та верифікації даних батальйонної документації. Отже, базисом дослідження є передусім матеріали архіву нерегламентованої документації добровольчого батальйону «Азов» за травень–вересень 2014 року, які восени 2020 року були зафоновані Центральним Державним архівом громадських об'єднань в межах новоутвореного фонду 361 «Колекція документів з проведення Антитерористичної операції на тимчасово окупованих територіях України та діяльності волонтерського руху в Україні» [4; 6].

Дана збірка матеріалів (далі – Архів) є результатом спільної роботи по упорядкуванню нерегламентованої документації ветеранами батальйону «Азов» та штабом окремого загону спеціального призначення «Азов» Національної Гвардії України (підрозділу-спадкоємця однойменного батальйону) [4]. Даний Архів складають дві групи матеріалів – документи власне добровольчого батальйону «Азов» та документи навчально-мобілізаційного центру «Козацький Легіон» (окрема структура при батальйоні, що дислокувалася в Києві і здійснювала набір й первісну підготовку особового складу). Власна назва батальйонного навчально-мобілізаційного центру була утворена від місця його розташування – старого корпусу готелю «Козацький», розташованого у будинку №5 на столичному провулку Тараса Шевченка. В лютому – березні 2014 року цю будівлю було де-факто захоплено (сквотовано) учасниками Революції Гідності. З того часу статус приміщення так і не був унормований, тож користуватися ним стали добровольці, практично отримавши мовчазну згоду з боку Міністерства Оборони України (офіційного власника приміщення).

Документація батальйонного навчально-мобілізаційного центру становить майже третину всього Архіву (40 з 138 одиниць зберігання) [6, Спр. 1–3] і висвітлює діяльність по суті набірної комісії батальйону, яка до передислокації підрозділу в зону АТО була паралельно місцем розташування батальйонного штабу.

Матеріали навчально-мобілізаційного центру свідчать, що «Козацький Легіон» фактично вже діяв наприкінці квітня 2014 року, тобто існував ще до дати офіційного створення батальйону «Азов» (5 травня 2014 року). З журналу прийому відвідувачів [6, Спр. 1, Арк. 1] видно, що в старому корпусі готелю «Козацький» навесні 2014 року повноцінно працювала набірна комісія, яка приймала добровольців цілими групами. Ще до утворення батальйону колектив, який згодом складе основу «Азову», вже існував як певною мірою організований мілітарний гурт. Його діяльність можна було б охарактеризувати як партизанську, втім ця діяльність не була підпільною, адже набір добровольців здійснювався відкрито. Легально здійснювався і процес озброєння загону. Список дозволів на зброю [6, Спр. 1, Арк. 2] ілюструє, що у первісного колективу майбутнього батальйону існувала ініціатива по забезпеченню себе цивільною зброєю, для чого вочевидь було організовано процес отримання дозволів та закупівлі нарізних карабінів та гладкоствольних помпових рушниць. Документ не датований, але з контексту зрозуміло, що укладався він в квітні або перших числах травня 2014 року, ще до офіційного утворення батальйону. В списку зазначено, що з 18 добровольців, які намагалися отримати дозволи на зброю, семеро цих дозволів так і не отримали (причини не зазначені), а 4 добровольця отримали нарізну і ще 7 –гладкоствольну зброю.

Розклади занять в навчально-мобілізаційному центрі ілюструють процес первісної підготовки добровольців, який відбувався в «Козацькому». Учбовий день розпочинався о 08:00 з підйому, руханки і читання Декалогу українського націоналіста. Відбою опівночі передувало читання Молитви українського націоналіста. Ідеології націоналізму приділялася значна увага у підготовці добровольців, вочевидь це мало суттєво мотивувати особовий склад [6, Спр. 3].

Після структурування підрозділу в червні 2014 року «Козацький Легіон» вже обліковувалася як «Вишкільна сотня», функціонал його з того часу носить виключно навчально-мобілізаційний характер і вже не має функцій батальйонного штабу.

Історію підрозділу після передислокації його в зону АТО детально висвітлюють передусім внутрішні накази по батальйону, сукупність яких складає окрему частину документів в Архіві вищезазначеної нерегламентованої документації [6, Спр. 4, Арк. 1–33].

Архів містить 33 батальйонних накази. Нумерація наказів двокомпонентна: номер включає в себе власне порядковий номер і позначку «/14» як показник поточного року датування.

У всіх наказах зазначені місце і час видання. Наказ № 01/14 підписаний в Києві [6, Спр. 4, Арк. 1], наказ № 02/14 - в м. Бердянськ Запорізької області (первісне місце базування батальйону в зоні АТО, до червня 2014 року) [6, Спр. 4, Арк. 2]. Далі в більшості наказів місцем підписання зазначається с. Урзуф Донецької області. В цьому населеному пункті з червня 2014 року стаціонарно розташовувався штаб батальйону. Накази № 22/14 і № 23/14, як зазначається в самих документах, підписані в м. Іловайськ Донецької області [6, Спр. 4, Арк. 22–23]. Хоча з огляду на дати їх підписання (самий розпал Іловайської операції) навряд чи вони могли бути підписані в самому місті, адже, незважаючи на ряд спроб, ввійти і повноцінно закріпитися в Іловайську українським силам так і не вдалося. Тож, вочевидь накази були підписані десь під Іловайськом, в польових умовах.

Всі накази йдуть за підписом командира батальйону «Азов» Андрія Білецького. Його ім'я і прізвище для Архіву є неординарним позначенням, адже це єдині особові дані, які в межах Архіву вказуються відкрито. Всі інші бійці батальйону вказуються виключно за позивними. Це цілком закономірно, зважаючи на те, що документація велись безпосередньо під час бойових дій, що вимагало відповідного режиму секретності.

Підписи командира батальйону під наказами скріплені круглою батальйонною печаткою. Дана печатка жодною офіційною документацією МВС не регламентована, отже вона є таким самим внутрішнім батальйонним атрибутом, як, власне, і інші документи Архіву. На печатці міститься зображення монограми «Ідея Нації» та тлі символу «Чорне Сонце». Ці елементи є основою батальйонної емблеми, ці зображення бійці підрозділу носили на своїх нарамних шевронах. По колу печатки міститься напис «Батальйон патрульної служби міліції особливого призначення «Азов» ГУ МВС України в Київській області. Міністерство внутрішніх справ України». Цей же напис, але без зазначення обласного управління МВС, міститься і в заголовках наказів.

Структура і форма наказів в цілому не ідентична бойовим наказам чи іншим документам, що використовуються в армійських підрозділах. З контексту матеріалів зрозуміло, що ведення цієї документації є власною ініціативою командування батальйону «Азов», отже і формат наказів обирався більш зручний для користування саме в умовах, в яких перебував підрозділ в зоні АТО. До того ж цілком можливо, що серед штабних працівників «Азова» просто не було людей, що мали досвід роботи з військовою документацією, тож їм доводилося «винаходити» свій власний документообіг.

Структурно всі накази складаються з:

- назви (розпочинається з обороту «про...»);
- пояснювальної частини (розпочинається з обороту «У зв'язку з...»);
- власне наказової частини (розпочинається з обороту «Наказую...»).

У більшості наказів (у 20 з 33) є також додатки.

Додатком до наказу № 30/14 («про упорядкування розпорядку дня підрозділів») є текст Молитви Українського Націоналіста, зачитуванням якої рекомендувалося закінчувати вечірні повірки особового складу для підвищення бойового духу добровольців [6, Спр. 4, Арк. 30].

У всіх інших наказах в додатках зазначаються списки особового складу, який бере участь у передбачених даним наказом діях. Всі списки формуються по підрозділах, а особовий склад фіксується виключно по позивних. Це загальне правило, якого дотримувалися працівники штабу при укладанні документів. Всі матеріали Архіву ведуться виключно з використанням позивних замість прізвищ, імен та по-батькові. Назви підрозділів в «Азові» використовуються нестандартні. Замість типового поділу армійського батальйону на роти, взводи і відділення, «азовський поділ» передбачає

наявність сотень, чот та десятків. Така титулатура вочевидь мала показати тяглість історичної традиції (як від національно-визвольних змагань ХХ століття, так і від Революції Гідності, де Самооборона Майдану також мала сотенний поділ). Для уникнення непорозумінь в даній розвідці Азовські підрозділи будуть вказуватися із зазначенням в дужках загальновійськових аналогів.

Якщо розглядати Азовські батальйонні накази за змістом, то їх можна класифікувати наступним чином:

- накази по структуруванню підрозділу і призначенню на начальницькі чи командні посади (№ 02/14, № 04/14, № 16/14, № 18/14, №№ 28-29/14, № 32/14);
- накази по упорядкуванню внутрішнього розпорядку (№ 27/14, № 30/14);
- накази на проведення певних дій (операцій) бойового чи службового характеру (№ 01/14, № 03/14, №№ 05-15/14, № 17/14, №№ 19-26/14, № 31/14);
- наказ про ротацію особового складу (№ 33/14, єдиний у своєму типі).

У відповідності до першої групи наказів з зазначеної класифікації можна визначити структурну побудову батальйону і її зміни станом на весну-осінь 2014 року.

Так, у відповідності до наказу № 02/14 батальйон складався з наступних підрозділів:

- штаб на чолі з «Галайдою» (в інших документах Архіву всі безпосередньо підпорядковані батальйонному штабу структури для зручності підрахунків об'єднуються терміном «штабна сотня»);
- 1 сотня (рота) на чолі з «Черкасом»;
- 2 сотня (рота) на чолі з «Гуманістом»;
- 3 сотня (рота) на чолі з «Палієм»;
- окрема ударно-штурмова чота (взвод) на чолі з «Галом»;
- окрема розвідувально-диверсійна чота (взвод) на чолі з «Боцманом».

У підпорядкуванні батальйонного штабу діяли наступні структури:

- група кадрового забезпечення на чолі з «Круком»;
- медична служба на чолі з «Доктором Хаусом»;
- радіо-технічна служба на чолі з «Кваснівським» (до 08 серпня 2014 року, коли на цій посаді він був замінений на «70-го»);
- обозна служба на чолі з «Алексом»;
- авточота на чолі з «Бугром»;
- оперативний відділ на чолі з «Душманом» [6, Спр. 4, Арк. 2].

16 серпня 2014 року в процесі участі в Іловайській операції за участю представників всіх функціональних служб штабу в польових умовах був розгорнутий Центр Бойового Управління (ЦБУ) [6, Спр. 4, Арк. 18]. Це вочевидь було зумовлено специфікою штабної роботи в умовах бойових дій. Таких форматів роботи в українських армійських підрозділах та інших добровольчих батальйонах не фіксується. Втім, наявність структур, аналогічних за функціоналом до ЦБУ «Азова», є характерним для військових підрозділів країн НАТО. Отже, утворенням ЦБУ в «Азові» батальйонне командування вочевидь намагалися локально застосовувати військовий досвід армій НАТО.

У відповідності до наказів №№ 28-29/14 від 25 та 31 серпня 2014 року відповідно у підпорядкуванні штабу батальйону були створені 1-ша та 2-га резервні чоти (взводи) з числа маріупольських добровольців та членів громадської організації «Маріупольська дружина». Таке розширення штату було тимчасовим і вимушеним. Як прямо зазначено в наказі «У зв'язку з загрозою наступу переважаючих сил противника на м. Маріуполь» [6, Спр. 4, Арк. 28–29].

Дані резервні чоти (взводи) планувалися виключно для виконання задач у разі штурму міста ворожими військами. Подальша доля цих формувань не відображена в джерелах. Є згадки про допомогу цивільного населення в побудові фортифікацій на підступах до міста [2, с.215]. Тож можна припустити тут роботу даних чот (взводів), втім, це не однозначно. Вочевидь, після успішної оборони Маріуполя 4-5 вересня 2014 року потреба в такому резерві відпала. Особовий склад резервних чот (взводів) або був демобілізований, або ці добровольці ввійшли до складу інших підрозділів батальйону, але в персональному порядку.

Накази № 27/14 та № 30/14 (які по датах співпадають з наказами про резервні чоти (взводи), тобто 25 і 31 серпня 2014 року) також пов'язані з очікуваним наступом ворога на Маріуполь. Цими наказами було впроваджено сувору систему перепусток на батальйонних місцях дислокації, обов'язкові вечірні перевірки особового складу, ранкову доповідь командирів всіх підрозділів до ЦБУ [6, Спр. 4, Арк. 27; 30].

Останнім документом, що регламентує структурні зміни в батальйоні, є наказ № 32/14 від 13 вересня 2014 року. Цим наказом створюється танкова чота (взвод) під командуванням «Душмана». Втім, даним наказом підрозділ створювався лише де-юре. «Душману» по суті доручалося укомплектувати й організувати навчання особового складу новоутвореної чоти (взводу) [6, Спр. 4, Арк. 32]. Танків «Азов» не отримає аж до весни наступного року. Повноцінну службу на передовій на власних танках азовці почнуть лише з березня 2015 року [3]. Втім, даний час (вересень 2014 – березень 2015 року) був використаний батальйоном раціонально, – для підбору особового складу і його підготовки.

Аналіз наказів на проведення певних дій (операцій) бойового чи службового характеру дає можливість встановити історію участі батальйону у конкретних військових заходах:

- спробі визволення Маріуполя 9 травня 2014 року (наказ № 01/14) [6, Спр. 4, Арк. 1];
- визволенні Маріуполя 13 червня 2014 року (наказ № 02/14) [6, Спр. 4, Арк. 2];
- визволенні Мар'їнки 4 серпня 2014 року (наказ № 03/14) [6, Спр. 4, Арк. 3];
- участь в Іловайській операції (накази №№ 05-25/14) [6, Спр. 4, Арк. 5–25];
- обороні Маріуполя (накази №№ 26–31/14) [6, Спр. 4, Арк. 26–31].

Перші три з зазначених операцій описані в наказах дуже коротко, по суті лише зафіксовані. В них немає ані бойових завдань для конкретних підрозділів, ані додатків із зазначенням списків учасників. Участь же батальйону в Іловайській операції та обороні Маріуполя – навпаки, в наказах описані досить детально. Списки учасників зафіксовані по кожному з етапів операції. В наказах описані конкретні завдання, які на різних етапах ставились різним підрозділам.

Таким чином, здійснивши огляд і визначивши особливості внутрішніх батальйонних наказів, які містяться в Архіві, можна констатувати той факт, що інформаційний потенціал даних матеріалів є значним. Адже внутрішні батальйонні накази містять чимало унікальної інформації, яка не міститься в жодних інших джерелах. Дана інформація в цілому підтверджується численними спогадами учасників подій, які неодноразово публікувалися в соціальних мережах та окремих виданнях [1; 3], тож особливої потреби у додатковій верифікації даних матеріалів немає. Таким чином, на основі нерегламентованої внутрішньої документації добровольчого батальйону «Азов» цілком можна скласти загальну схему історії підрозділу.

Отже, створення батальйону датується 5 травня 2014 року [5]. Створений підрозділ був в Києві і первісно дислокувався у фактично сквотованому приміщенні за адресою: провулок Тараса Шевченка, будинок №5. До остаточного виїзду в зону бойових дій батальйон працював як навчально-мобілізаційний центр «Козацький». Дана структура по утворенні бойового підрозділу не зникла, а продовжила діяльність як один з підрозділів батальйону (вишкільна сотня), що забезпечував набір, первісну підготовку та відправку в зону бойових дій добровольців-новобранців.

Виїзд зі столиці на постійне місце дислокації в зону АТО датується 9 травня 2014 року. До операції по визволенню Маріуполя 13 червня 2014 року основна частина азовців розміщувалася в м. Бердянськ (Запорізька область). З середини червня 2014 року батальйон починає базуватися в Донецькій області зі стаціонарним перебуванням штабу в с. Урзуф на захід від Маріуполя. Саме в цей час устійнюється структура батальйону, утворюються підрозділи (сотні-роти і чоти-взводи), починає системно діяти штаб. 4 серпня 2014 року «Азов» бере участь у визволенні м. Мар'їнка, а з 9 серпня того ж року – в Іловайській операції. Накази №№ 24-25/14 (обидва датовані 23 серпня 2014 року) [6, Спр. 4, Арк. 24–25] доводять, що в останню декаду серпня 2014 року батальйон одночасно продовжував діяти під Іловайськом та готувати оборону Маріуполя від очікуваного наступу противника. Кінець серпня і перші числа вересня 2014 року «Азов» готує Маріуполь до можливого штурму противником та бере участь у боях на північ і схід від міста. В цей час з місцевих добровольців і громадських активістів творяться резервні підрозділи у підпорядкуванні батальйонного штабу.

Після успішної оборони Маріуполя 4-5 вересня 2014 року місто не тільки залишилось під контролем українських сил, але й лишилося неушкодженим, адже наступ противника «Азов» зміг зупинити за 20 км на схід від міста, в районі с. Широкине [3, с.3]. Після цього відбулися перші перемовини в Мінську, і вогонь на лінії зіткнення було тимчасово припинено. З того часу у батальйоні відбулися лише дві значущі події – утворення танкового підрозділу (точніше лише старт його комплектування) та ротація особового складу.

Ротація особового складу батальйону у відповідності до наказу № 33/14 тривала з 14 до 24 вересня 2014 року [6, Спр. 4, Арк. 33]. По суті це була перша тривала відпустка для добровольців «Азова» за всю напружену весінньо-осінню кампанію. Тут варто зауважити, що певна кількість азовців фактично брала участь у бойових діях різної інтенсивності безперервно, починаючи ще з Революції Гідності. Тож ротація у вересні 2014 року вочевидь була вимушеною мірою для забезпечення відпочинку кадрового кістяка батальйону.

10-денна вереснева ротація по суті закінчує батальйонну історію «Азова», адже з ротації особовий склад повернувся не в батальйон, а вже у полк з аналогічною назвою. 17 вересня 2014 року наказом Міністра внутрішніх справ України батальйон «Азов» було реорганізовано та розширено до складу полку міліції особливого призначення «Азов» у підпорядкуванні Головного Управління Міністерства внутрішніх справ України в Київській області. 11 листопада 2014 року підписано ще один наказ Міністра внутрішніх справ, що стосувався полку «Азов». Цим наказом полк був переведений у підпорядкування Національної Гвардії України в якості окремого загону спеціального призначення з подальшою його докомплектацією до бойового стандарту бригад Національної гвардії. Втім, дані документарні зміни на інформаційне середовище навколо «Азову» вплинули не суттєво, адже в ЗМІ і далі продовжується використання словосполучення «полк Азов» [5].

Азовська полкова історія без сумніву є продовженням однойменної батальйонної історії, але це вже абсолютно інший етап розвитку підрозділу, що потребує окремого дослідження.

Література

1. Визволення Маріуполя. Фотозбірка військової мемуаристики / [упоряд. М. Кравченко]. Київ: Орієнтир, 2018. 132 с.
2. Добробати / [К. Гладка, Д. Громаков, В. Миронова та ін.]. Харків: Фоліо, 2017. 325 с.
3. Широкинська операція. Спогади учасників наступу / [упоряд. М. Хомеріккі]. Київ–Маріуполь–Мена: Домінант, 2016. 72 с.
4. Азовська документація батальйонних часів прийнята до Центрального Держархіву громадських об'єднань. *Офіційний сайт полку «Азов»* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://azov.org.ua/azovska-dokumentacia-prujniata-do-cdago/> (Дата звернення: 14.04.2021)
5. Про «Азов» . *Офіційний сайт полку «Азов»* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://azov.org.ua/pro-nas/> (Дата звернення: 14.04.2021)
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Ф.361. Оп.1.

References

1. Liberation of Mariupol. Photo collection of military memoirs / [compiler M. Kravchenko] (in Ukrainian). Kyiv: Orienteer, 2018. 132 p.
2. Dobrobats / [K. Hladka, D. Gromakov, V. Mironova etc.] (in Ukrainian). Kharkiv: Folio, 2017. 325 p.
3. Shyrokyne operation. The memories shared by the fighters who took part in the offensive / [compiler M. Khomerikki] (in Ukrainian). Kyiv–Mariupol–Mena: Dominant, 2016. 72 p.
4. The Azov documentation of battalion times has been accepted by the Central State Archive of Public Associations. *Official website of the Azov regiment* [URL]. available at : <https://azov.org.ua/azovska-dokumentacia-prujniata-do-cdago/> (accessed 14 April 2022).
5. About the Azov. *Official website of the Azov regiment* [URL]. available at : <https://azov.org.ua/pro-nas/> (accessed 14 April 2022).
6. Central state archive of public associations. F. 361. D.1.